

Tarih Okulu
İlkbahar 2009
Sayı III, 195-201.

Hans Kannengiesser, **Çanakkale’de Türklerle Beraber (Bir Alman Albayın Gözünden Çanakkale)**, 287 sayfa, 30 resim, Çeviren: Prof. Dr. Mehmet Serez, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, ISBN 978-975-263-933-1, 13,50 TL.

Aytunç ÜLKER*

Çanakkale Savaşları’nın Türk ve dünya tarihinde önemli bir yeri olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Zafer elde edebilmek için hangi şartlar altında mücadele verildiği ve ne tür zorlukların kat edildiği tarihimizde önemli bir yere sahip olmakla birlikte atalarımızın milletini ve toprağını korumak için gösterdiği kudret, Türk milletinin geleceği için önem arz etmiştir. Bu eser Türk ordusunda yer alıp da İtilaf Devletleri’ne karşı mücadele vermiş olan Alman Albay Hans Kannengiesser tarafından ele alınmıştır. Kannengiesser, Almanya’da Piyade Alayı’nda Tabur Komutanı iken Alman Askerî Kurulu Heyeti üyeleri ile birlikte 1914’te Türkiye’ye gelmişti. 25 Nisan 1915’e kadar Harbiye Nezareti’nde görev alan Alman Albayı Hans Kannengiesser, 1918 yılında Almanya’ya dönmüş ve 1920’de emekli olmuştur. Çanakkale Savaşı’nda 9. Tümen Komutanı olarak Kirte, Kayaltepe ve Conkbayırı’nda ve Eylül 1915’ten sonra 16. Kolordu Komutanı olarak Anafartalar’da görev almıştı. Almanya’ya döndükten sonra 1926 yılı sonbaharında hatıralarını kitaplaştırma kararı verip, bu yapıtı ortaya çıkarmıştır. Bu kitabın Almancadan İngilizceye çevrisi (“The Campaign in Gallipoli by Hans Kannengiesser”, Çeviren: C. J. P. Ball) de bulunmakla beraber Şubat 2009 yılında Türkçesi de yayınlanmıştır.

“Çanakkale’de Türklerle Beraber” hatırat olması ve bir yabancıнын gözünden Çanakkale Savaşları’nı anlatması bakımından önemlidir. Kitap “Sunuş”, “Önsöz”, “Hans Kannengiesser (1868-1945)” ve “Kaynaklar” ile

* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. E-Posta: aytunculker@hotmail.com

beraber 20 bölümden oluşuyor. Bölüm başlıkları şöyle: “Karadeniz’de Savaş Harekâtı”, “Türkiye’nin Tarafsızlığı”, “Türkiye’nin Politik Konumu”, “Merkezi Güçlerin Yararına Kararlar”, “Savaşın İlk Yılları”, “Çanakkale ve Gelibolu Yarımadası’nın Coğrafik-Askerî Konumu”, “Talihsiz Filo Saldırısı”, “Gelibolu’da 5. Ordu’nun Savaş Hazırlığı”, “Çıkartma”, “Arıburnu Üzerinden Güney Grubuna”, “Kırte Savaşı”, “Kayaltepe’de”, “Yeni Çıkartmalar ve Anafarta Çarpışması”, “Turşunköy’de”, “İtilaf Devletleri Gelibolu Yarımadası’nı Tahliye Ediyor” ve “Sonuç”. Şubat 2009’da yayınlanan yapıtın Türkçe çevirisini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü’nde görev yapan Prof. Dr. Mehmet Serez yapmıştır.

Bu yapıtı önemli kılan bir başka özelliği sunuş bölümünü (s. 7–8) Liman von Sanders’in yazmış olmasıdır. Sanders, bu bölümde 1915’de Çanakkale Boğazı’nı geçerek İstanbul’u işgal etmek isteyen İtilaf Devletleri’ne karşı verilen mücadelenin ve Gelibolu Yarımadası’ndaki savaşın Almanlar tarafından pek bilinmediğinin dışında Türk-Alman ittifakından şu şekilde bahsetmektedir: “... 500 Alman arkadaşın her birinin, cesurca ve silahlarına sarılmış olarak, Türk-Alman İttifak Anlaşması çerçevesinde savaşması, tek kelimeyle, dünya tarihinde emsali görülmeyen bir olaydı...”

Hans Kannengiesser, yapıtın önsözünde (s. 9–10) 20 Aralık 1925’te Gelibolu Savaşı’nı kutlamak için Alman Subayları ile Berlin’de buluştuklarını ve bu sevinç dolu kutlamanın sebebi olan olayların insanlar tarafından yıllar içinde unutulmasından korktuğu için hatıralarını ele almaya karar verdiğini ifade etmektedir. Eserinde “gazetelerdeki sohbet yazılarının dışına çıkarak, Doğu Bölgesi’nde, savaşın tüm zorluklarını da bir çember içerisine alıp, tamamen anlaşılır tarzda, bu savaşın politik önemine” değineceğini dile getirmiştir.

“Hans Kannengiesser (1868–1945)” (s. 11–13) başlıklı bölümde askerî özgeçmişinden kısaca bahsedilmiş ve Mustafa Kemal Paşa ile Cevat Abbas Gürer’in kendisi hakkındaki düşüncelerine yer verilmiştir. Atatürk, Hans Kannengiesser hakkında şunları söylemiştir: “9. Tümen Komutanı Albay Hans Kannengiesser, ordumuzdaki Alman Subaylarının en yeteneklilerindendi. Conkbayırı Savaşları’nda yaralanıp geriye gitmeye mecbur kalmıştır. 14 Teşrin-i evvel 1915’te, 2. Kolordu Karargâhı’nun geriye alınması üzerine, adı geçen, Kolordu Cephesi, vekâleten Miralay Kannengiesser Bey’in kumanda ettiği, 16. kolordu adını almıştır. 2 Mayıs 1915 günü, Kemalyeri’ne gelmişlerdi.

Kumanda ettiğim kuvvetler beyanında tüm 5. Tümen de mevcut olduğundan adı geçen tümen komutanı Miralay Kannengiesser Bey de vardı.”

Eserin “Karadeniz’de Savaş Harekâtı” (s. 15–19) başlıklı 1. bölümünde Albay Kannengiesser’in 20 Temmuz 1914’te Trabzon’dan İstanbul’a doğru yolculuğu ve bu yolculuk sırasında İstanbul’da Almanca olarak yayınlanan “Osmanischen Lloyd” adlı gazeteden Avusturya’nın Sırbistan’a savaş ilan ettiğini öğrenmesi anlatılmaktadır. Yolculuk sırasında Karadeniz’de karşılaştığı Rus ve Avusturya flamalı savaş gemileri, onda şaşkınlığa yol açmıştı. İstanbul’a yaklaştıkça savaşın kokusu daha da fazla duyulmaya başlanmıştı. İstanbul’a vardığında okuduğu gazete ve Alman asker arkadaşlarından seferberlik ilan edildiğini öğrenmişti. Kannengiesser bu durum karşısında “*Evet, şimdi zor, sert ve ağır zamanlar başlıyordu*” diyerek savaşta neler yaşanacağını adeta önceden sezmemekteydi.

2. bölüm, “Türkiye’nin Tarafsızlığı” (s. 20–28) başlığını taşıyor. Türkiye Balkan Savaşları’ndan yeni çıktığı için hem bu savaşın etkisinden kurtulmak, hem de maddi zorlukları gidererek 1. Dünya Savaşı’nın başlangıcında tarafsız kalmayı yeğlemişti. Fakat yaklaşan İtilaf tehlikesi, Türk milletinin vatansever ruhu ve Almanlara karşı duyulan yakınlık, tarafsızlığın kısa bir süre sonra kaybedilerek Türkiye’nin de savaşa dâhil olmasına sebep teşkil etmiş ve nihayetinde Alman donanmasına ait Goeben ve Breslau gemilerinin Karadeniz’e girişiyle Türkiye de tarafını belirlemişti.

“Türkiye’nin Politik Konumu” (s. 29–36) başlıklı 3. bölümde Türkiye’nin coğrafi konumunun daha da önem kazanarak diğer ülkelerin gözünde değerli bir hal almasından bahsedilmiştir. Bu durumun yanı sıra bir de Rus tehlikesi söz konusuydu çünkü onlar tarih boyunca amaçları olan sıcak denizlere inme hayalini gerçekleştirmek istiyorlardı. Tabii ki boğazlar konusu göz ardı edilmemeli çünkü deniz trafiği buralardan sağlanmaktaydı. Fransa, İngiltere ve Rusya gibi devletlerin amacı “Hasta Adam”ı parçalayarak kendi payına düşeni almaktı. Bu durum dolayısıyla Türkiye çıkarları uyuştugu için Almanya ile işbirliği içerisine girmeyi kabullenmişti.

4. Bölüm “Merkezî Güçlerin Yararına Kararlar” (s. 37–45) başlığını taşımakla beraber ülke içerisindeki siyasî ve askerî durumu anlatmaktadır. Askerlerin, İttihat ve Terakki’nin ve siyasiler ile padişahın durumu hakkında Kannengiesser tarafından bilgi verilmiştir.

Kitabın 5. bölümü “Savaşın İlk Yılları” (s. 46–54) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde İtalya, İngiltere, Fransa, Rusya, Romanya, Türkiye ve

Almanya'nın savaşın ilk yıllarında mücadele ettiği bölgeler ve Osmanlı ordusundaki Alman komutanların faaliyetleri anlatılmaktadır.

“Çanakkale ve Gelibolu Yarımadası'nın Coğrafik-Askerî Konumu” (s. 55–64) adlı 6. bölümde bu bölgenin coğrafi ve askerî öneminden bahsedilmiştir. Kitabın son kısmında yer alan Çanakkale ve Gelibolu'daki savaş alanlarını gösteren haritadan örnekler verilerek olaylar ve coğrafi önem kurgulanmaya çalışılmıştır. Bölgenin ulaşımı, tarımı, hayvancılığı ve tarihî önemi konusunda da bilgi verilmiştir.

“Talihsiz Filo Saldırısı” (s. 65–84) başlığını taşıyan 7. bölümde Hans Kannengiesser İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına aynı anda saldırmasını şu şekilde açıklamaktadır: *“Türkiye'yi mümkün olduğunca çok çabuk bir şekilde savaşa sürüklemek ne kadar büyük bir başarıysa, elde edilecek başarılar üzerindeki kontrolü de o kadar büyük olacaktı.”*

Anlaşılacağı üzere anî bir saldırı ile Türk donanması ve topraklarına saldırıya geçmek İtilaf Devletleri'nin amaçlarındandı ve bunu yerine getirdiler. Türk ordusunun yabancı güçler karşısında teknik donanım bakımından geri kalmış olmasına rağmen mücadele ruhu sayesinde pes etmeyerek direnmesi büyüleyicidir.

8. bölüm olan “Gelibolu'da 5. Ordu'nun Savaş Hazırlığı” (s. 85–93) ve 9. bölüm olan “Çıkartma” (s. 94–118) başlıklı bölümlerde İtilaf Devletleri'ne karşı alınan önlemler, yapılan hazırlıklar ve verilen mücadeleye değinilmiştir. Kıyı kesimlerini korumakla görevlendirilen 5. Ordu, Liman von Sanders'in emrine verilmişti. Gelibolu'da Türk askeri yoğun bir faaliyet içerisindeydi. Çanakkale Boğazı önlerinde Birinci Baron Koramiral Sir John Michael de Robeck, İngiliz Orduları Başkomutanı Sir Ian Standish Monteith Hamilton'a Türklerin faaliyetleriyle ilgili olarak şunları söylemişti: *“Gelibolu Yarımadası fırtına çabukluğuyla sağlamlaştırıldı. Binlerce Türk, Porsuklar gibi geceleri çalışıyorlar. Kapalı tahkimat tesisleri ve dikenli teller kuruyorlar. Gerçi onlardan hiçbir kimse görünmüyor. Fakat, her sabah, gece faaliyetlerinin yeni bir kanıtı getiriliyor. Tüm çıkartma yerleri şimdi çizgi ve koruma çukurlarıyla (siperler) donatılmış ve etkili bir şekilde tehlikeli bölge olarak işaretlenmiş... Almanlar açıkça Türkleri yönlendiriyorlar ve tüm bu işler Türkler tarafından mükemmel bir şekilde yapılmaktadır.”*

Görüldüğü üzere Türk askerinin faaliyetleri İtilaf Devletleri tarafından hayranlıkla karşılanmaktaydı. Bu kadar azimli bir milletle çarpışacak olmaları, gelecekte kendilerine ders olacaktı. 9. bölüm kendi içerisinde “Beşige Koyu”,

“Kumkale”, “Gelibolu Yarımadasının Güney Uçları” ve “Kabatepe” gibi alt başlıklara ayrılmıştır. Bu alt başlıklarda da bölge bölge verilen mücadelelere değinilmiştir.

“Arıburnu Üzerinden Güney Grubuna” (s. 119–136) başlıklı 10. bölümde Hans Kannengiesser’in Arıburnu’ndan Güney Grubuna yaptığı yolculuk sırasında yaşadıkları İngiliz tehlikesini ve 5. Tümen’de Yarbay Mustafa Kemal Bey ile tanışması anlatılmıştır. Kannengiesser Mustafa Kemal Bey’den şu şekilde bahsetmektedir: “...ondan çok etkilenmiştim. Açık fikirli, güçlü ve ne istediğini bilen sakin bir adamdı. O, dışarıdan herhangi bir koruma olmaksızın veya görüşleri için tasvip, izin ve icazet de armaksızın, bulunduğu yeri uyandırıyor ve diriltiyordu. Dolayısıyla az da konuşur ve sevimsiz de olmadan geriye çekilerek kendisini muhafaza eder ve beklerdi. Vücut yapısı bana çok mukavim görünmüyordu fakat, hırçındı. Sırım gibi sert ve yedi canlı enerjisiyle kuvvetlendirilmiş vücudu, birliklerinde apaçık görülmekteydi.”

11. bölüm “Kirte Savaşı” (s. 137–179) başlığını taşıyor. Albay Kannengiesser 7 Mayıs 1915’te 9. Tümen’de görevlendirilmişti. Bu bölümde Kirte Savaşı öncesindeki hazırlıklara, Türk askerinin ruh haline ve verilen mücadeleye değinmiştir. Türk askeriyeye ilgili söyledikleri oldukça ilgi çekicidir: “... çok az eğitilmiş Türk askeri, kahraman, güvenilir ve yiğit Anadolu ve Trakyalılar... Duygularının etkisinde kalmadan ve yasal otorite de tanıtılıp öğretilmeden, son derece yetenekli ve kararlıydılar. O, kayıtsız ve şartsız komutanını takip ediyor ve düşmanın önüne atılıyordu... Koyu bir dinciydi ve bu hayatı, temizliğin ilk basamağı olarak görülüyordu... Bizzat ağır yaralı olan asker, sessizce acıya tahammül eder, dayanır ve katlanır. Yalnız yavaşça, ‘aman, aman...’ mırıltısı duyulurdu.”

Türk askerinin sahip olduğu bu mücadelecilik ve üstün ruh, İtilaf Devletleri’ne karşı başarı elde edilmesini sağlamıştı. Kirte Savaşı’nda düşmana karşı gelinmesi ve üstünlük elde edilmesiyle, başarıya doğru giden yolun önü açılmış bulunmaktaydı.

“Kayaltepe’de” (s. 180–201) başlıklı 12. bölümde Albay Kannengiesser’in 9. Tümen ile Kayaltepe’deki faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Asıl görevi kıyı şeridini korumak olduğundan buna yönelik tedbirler alınmış ve savunma hattı oluşturulmuştu. Askerin giyimi, yiyeceği, psikolojisi ve sağlığı hakkında bilgi verilen bu bölümde hangi şartlar altında mücadele edilmeye çalışıldığını görmemiz açısından önemlidir.

13. bölüm olan “Yeni Çıkartmalar ve Anafarta Çarpışması” (s. 202–228) ve 14. bölüm olan “Turşunköy’de” (s. 229–248) İtilaf Devletleri’nin saldırılarına nasıl karşılık verildiği ve başarıya giden yol çizilmeye çalışılmıştır. Kannengiesser, Arıburnu’ndaki mücadeleden sonra Conkbayırı ve Birinci Anafartalar’da düşmana karşı koymuş ve bu sırada göğsünden vurularak yaralanmıştı. İstanbul’daki Alman Hastanesi’ne kaldırıldıktan sonra silah arkadaşlarıyla mektuplaşarak gelişmelerden haberdar olmaya çalışıyordu. Albay, iyileştikten sonra tekrar görev bölgesine dönmüş ve Liman von Sanders tarafından Güney Grubu 14. Kolordu Komutanlığı’nda görevlendirilmişti. Eserin bu kısımları denizde verilen mücadeleden sonra karada da aynı şekilde büyük bir azimle mücadele eden askerlerin durumunu anlamamız için büyük önem arz etmektedir.

“İtilaf Devletleri Gelibolu Yarımadası’nı Tahliye Ediyor” (s. 249–265) başlıklı 15. bölümde düşman kuvvetlerinin Türk mukavemetine karşı koyamayarak yenilgiyi kabullenip geri çekilmesinden bahsedilmiştir. General Sir Charles Monro, İngilizlerin Gelibolu’yu boşaltmasında dair 22 Kasım 1915 tarihli raporu bu duruma açıklık getirmektedir: *“Türk mevzilerini ele geçirmek için yapılacak yeni bir girişimin başarı umudu taşımayacağı fikrindeyim. Türk mevzileri her geçen gün güçlendirilmektedir. Aldığımız istihbarata göre, İstanbul’dan yarımadaya ağır cephane ve toplar gönderilmektedir. Bu nedenle de, eğer mümkün olur da taze tümenler gelecek olursa, onlar gelene kadar Türk hatlarını yarmak şimdiden daha güç olacaktır. Bu nedenle, askeri açıdan, her günkü ciddi asker ve subay kayıplarını da göz önüne alarak, yarımadanın boşaltılmasını tavsiye ederim.”*

Churchill’in bu durumu kabullenmesi tabii ki oldukça zor olmuştu fakat karşılıklı çarpışmalar sonrasında ağır kayıplar verilmesinden dolayı Gelibolu tahliye edilmeye başlanmıştı.

16. bölüm olan “Sonuç” (s. 266–275) bölümünde genel olarak Çanakkale Savaşı’nın öneminden bahsedilmiş ve Hans Kannengiesser de *“...değişken savaş durumlarının yaşandığı böyle bir savaş, dünya tarihinde henüz vuku bulmamıştır”* diyerek Çanakkale Savaşları’nın önemini dile getirmiştir. O, kitabın amacının *“...Alman subaylarının etkisi, takdir ve tespit edilmiş olan Çanakkale operasyonunun faydalı ve ibret verici yanları için, okuyucularda ilgi uyandırmak”* olduğunu ifade etmektedir. İngilizlerin savaşı kaybetme sebebi olarak ise *“...Londra’da çok başlı Savaş Konseyi’nin bulunması ve İngiliz askerlerinin de eksik barış eğitimi ve öğrenimi almış olmaları...”* gösterilmiştir.

Çanakkale’de Türklerle Beraber / Hans Kannengiesser

Eserin sonuç bölümünden sonraki kısmında “2 Ağustos 1914’te Türk-Alman İttifak Antlaşması İmzalandığında ve Seferberlikte, Alman Askerî Heyeti’nde Misyon Olarak Görev Alan Alman Subaylarının, Barış ve Savaş Dönemi’ndeki Görevleri”ne dair listeler yer almaktadır. Bunun dışında kullanılan kaynaklara değinilmiş ve kaynaklardan sonra Çanakkale’yi gösteren harita ve askerlerin siper ile sığınaklarda çekilmiş fotoğraflarına yer verilmiştir.

Hans Kannengiesser’in “Çanakkale’de Türklerle Beraber (Bir Alman Albayın Gözünden Çanakkale)” adlı hatıratı, Çanakkale Savaşları’nın bir Almanın görüş açısından anlatması bakımından önemli bir kaynaktır. Olaylara birebir şahit olunarak yaşanmışlığın yansıması durumundaki bu eser, günümüz tarihçileri için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Kazanılan başarılar zaman zaman Alman komutanların becerisine dayandırılrsa da, Türk ordusunun üstün becerisine de değinilmiştir. Albay Kannengiesser’in de dediği gibi “*Gelibolu Savaşı, örnek bir model, ders ve ibretti.*”